

OLTU/HOVAK (ALATARLA) KÖYÜ'NDE ESKİ TÜRK SANATININ İZLERİNİ TAŞIYAN BİR TARİHİ KALINTI

Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU*

Özet

Erzurum'un Oltu İlçesinin Hovak (Alatarla) Köyünde XI-XII. yüzyıllara tarihlenen bir kale şato bulunmaktadır. Ulaşımı güç olan köyün güneydoğusunda, eğimli bir arazide kurulmuş olan kale-şato, stratejik bakımdan da önem taşımaktadır.

Milattan önceki VII-VI. yüzyıllarda Orta Asya'dan büyük göçlerle gelen halkın bir kısmı da buraya yerleşmiştir. Ksenofon'un "Onbinlerin Dönüşü" adlı eserinde zikrettiği Tavok'ların yurdu olan çevre halkı, bu göçlerle buraya gelip yerleşen Orta Asya halklarından Saka (İskit) lardı. Daha sonra gelen Kıpçaklarla da yöre yöredeki Türk nüfusu giderek artmıştı. Şamanist, Musevi, Hıristiyanlık ve İslam dinleri çerçevesinde faaliyet gösteren halk, Selçuklular zamanında kısmen, Osmanlılar zamanında büyük çoğunlukla İslamiyeti kabul etmişlerdi.

Bu makalede Orta Asyalı gelenekleri Anadolu-Türk kültürü çerçevesinde sentezleyen yöre halkınca burada yaptırılan tarihi yapılardan ortaçağ geleneklerinin temsilcisi bir şato-kale üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hovak, kale-şato, Tavoklar, sakalar, Kıpçaklar.

A Historical Monument Showing Traces Of Ancient Turkish Art At Hovak (Alatarla) Village Near Oltu

Abstract

A fortress/castle dating to the 11th-12th centuries A.D. has been identified at the village of Hovak (Alatarla) village of the Oltu Town in the Erzurum Province. This fortress is located on a strategically important point on a sloping ground near this village that is difficult to reach by land.

Part of the people arrived during the great wave of immigrations from the central Asia during the seventh and sixth centuries B.C. also settled in this area. It

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

is likely that the Scythians (Saka) arrived in this area previously occupied by the Tavoks mentioned by Xenophon Who wrote around 400 B.C. With ther arrival of Kıpçaki, the number of Turks in the region increased. populations of the area belonging to Shamanism, Judaism, and Christianity partially accepted Islam during the Seljuk period, while the majority of these populations converted to Islam during the Otoman dominion.

This article focuses an a fortress/ castle which represents a syntheis of Central-Asian traditions within an Anatolian-Turkish culture. The monument also reflect Medieval traditions to a great extent.

Keywords: Hovak, Fortress/ Castle, Tavoks, Saka, Kıpçaki

2001 yılı çevre araştırmalarımız sırasında uğradığımız eski adı **Hovak** olan **Alatarla** Köyü'nde, bazı mimari kalıntılar dikkatimizi çekmiş, bunları ekip arkadaşlarımızla birlikte yayınladığımız **Tarihi ve Kültürel Yönleri İle Oltu**¹ adlı kitabımızda tanıtmıştık.

Hovak'a, Oltu'nun kuzeybatısında sıralanan **Dutlu Dağı**'nın² batı uzantısındaki vadi içerisinde kurulmuş **İğdeli** ve **İnci** köylerini takip ederek iki buçuk saatlik bir yolculuktan sonra ancak ulaşılabilir³. Köyün çevre ile çok zayıf iki bağlantısı bulunmaktadır (bkz. Harita 1). Bunlardan birisi; idari bakımdan Hovak'ın bağlı bulunduğu Oltu ilçesi ile bağlantılı olanıdır ki buraya **Orucuk** köyüne kadar asfalt, sonra stabilize ve yer yer de vadiye dik biçimde inen kaynak ve yağmur sularının tahrip ederek ulaşımı güçleştirdiği, bazen de imkansız hale

¹ Kitap hakkında bkz. H. GÜNDOĞDU-v.D., **Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Oltu**, Ankara 2002.; Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen elemanlarımıza, ayrıca rehberimiz olan Oltu Halk Eđitim Merkezi Müdürü Yakup KOÇAK'a ve Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK'a teşekkür ederim.

² Bkz. Türkiye Atlası Doğu Anadolu Bölümü. Dutlu Dağı XIX. yüzyıldan beri yörede **Oltu Taşı** ya da **Siyah Kehribar** olarak tanınan ve karbon oranı yüksek taşın çıkarıldığı dağ olarak bilinir. Konu ile ilgili olarak bkz. H. GÜNDOĞDU, v.D., **A.g.e.**, s. 126-133.; H. GÜNDOĞDU-İ. GEDİK, "Erzurum'da Oltu Taşı İşlemeciliği", **Bilim Birlik Başarı**, S.43, İzmir, 1985, s.9.; T. PARLAK, **Erzurum'da Oltu Taşı ve Kuyumculuk Sanatı**, Ankara 2001, ; H. DOĐANAY, "Fitolojik Kökenli Bir Fosil (Oltu Taşı)", **Doğu Cođrafya Dergisi**, S.II, Erzurum 1997, s.1-20.; H. ZİM-P. SHAFFER, **The Rocks and Minerals**, Verona (İtalya)1965.

³ Köyün kısa tanıtımı için bkz. **Oltu**, (Oltu Kaymakamlığınca bir heyet tarafından), Ankara 1990, s.148.

getirdiği güzergahtan ulaşılanıdır. Biz de bu yolu takip ettik. Diğeri de köyün kurulduğu alanın kuzeybatısındaki parçalı vadiden Olur-Yusufeli arasındaki yola bağlanan, yine güçlükle ulaşabilen stabilize ikinci yoldur (Çizim I).

Köyün yakınlarından çıkan **Çatak Çayı**, derin bir vadi oluşturarak, köyün kurulduğu araziye ikiye ayırmakta, vadinin kuzeyinde, köyün yamaçlarına serpildiği 3000m.'ye yaklaşan yüksekliği ile **Gemili (Zivin) Dağı** bulunmaktadır. Köyün, doğu ve güney kısımlarındaki yamacın vadi tabanına doğru düzleştiği kısımlarda, ekim dikime uygun, bağ ve bahçelerin bulunduğu arazinin güneyinde de Dutlu Dağı'nın batı uzantısı olan **Akdağ** (3047m.) yer almaktadır (Foto.1).

İnci Köyü yakınlarından çıkarak batıya yönelen ve Hovak'ın önünden geçen Çatak Çayı, köyün kurulduğu araziye ikiye ayırdıktan sonra güneybatıya, daha sonra da kuzeybatıya yönelerek **Darıca Köyü** yakınlarında **Oltu Çayı**'na kavuşur. Buradan da **Su Kavuşumu** denilen yerde **Çoruh**'la birleşerek **Karadeniz**'e dökülür.

İlk ve Ortaçağlarda Anadolu'da yaygın olan ahi (akı)'lik teşkilatından adını aldığını zannettiğimiz **Hov-ak**⁴, farklı kökenden gelen bir kelime zannedilerek yer-su adlarını değiştirdiğimiz Cumhuriyet dönemindeki akıma uyularak ad değiştirmiş ve **Alatarla** olmuştur.

Kuş uçuşu uzaklığın fazla olmamasına rağmen (37 km.) Hov-ak (=Alatarla)'ın, bağlı olduğu Oltu ilçesi ile -arazinin çok parçalı olmasından dolayı- ulaşımı güçtür. Bu yüzden Oltu, Narman, Şenkaya ve bağlı köylerin 1877-1878 **Osmanlı-Rus Savaşı** (93 Harbi)'nden sonra uzun süre Rus işgalinden kalmasına rağmen, Rusların burada çok az bir kuvvet bulundurdıkları, hatta Hovak'lıların günlük yaşayışını işgal altındaki diğer yerleşimlere göre daha rahat ve huzurlu geçirdikleri ifade edilmektedir⁵.

İlçe sınırlarının en batı ucunda yer alan Hovak'ın hemen batısından itibaren, **Tortum Gölü**'ne akan derelerin yer aldığı parçalı araziye sahip Tortum ilçesinin sınırları başlamaktadır.

⁴ Yörede sonuak olarak biten yerleşim yerleri (Ban-ak, Pam-ak, Hovak, Öşvan-ak, v.s.) kaynağını, Orta Asya da Milattan önceki yıllarda Türkler arasında yaygınlaşan, Anadolu da giderek İslâmi çerçeveye bürünen akı= ahi teşkilatının odak noktalarından almış olmalıdır. İp-ak Yolu= İpek Yolu'nun da adını, aynı kökten aldığı tahmin edilmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. T. PARLAK, **Tufan'dan Turan Denizine Turan Denizi'nden Günümüze Aral'ın Sırları**, Ankara 2005, s.25 v.d.

⁵ Köyde bulunan yaşlı kimselerle görüştüğümüzde şifahi olarak ifade edilmiştir.

Hovak'a Oltu tarafından gidildiğinde yaklaşık 3-4 km uzaklıkta, **Kilise Deresi** mevkiinde, alçak bir tepe üzerindeki düzlükte, X.- XI. yüzyıllardan kaldığı tahmin olunan bir kilise kalıntısı yer almaktadır⁶ (Foto. 2).

Köyde dikkati çeken tarihi yapılar, birbirinden ayrı dört noktada bulunmaktadır. Bu da köyün geçmişte alan olarak daha yaygın ve nüfus bakımından daha kalabalık olduğunu göstermektedir.

Kuzey ve batıdan Gemili Dağı'nın eteğinde bulunan kayalıklarla çevrili köyün, güney ve güneydoğusunda arazi, nispeten düzdür. Bağ-bahçe, meyve tarımının yapıldığı düzlüğün ortasından, yukarıda da ifade edildiği gibi, doğu-batı doğrultusunda akan Çatak Deresi geçmektedir.

Hovak'ın kuzeybatısındaki Zivin Dağı'nın yamacında **Kale** ile kale içinde **Manastır Kilisesi** (Foto.3) bulunmaktadır. Halk arasında daha çok **Kuzey Kale** olarak adlandırılan Kalenin içine, sonradan (X.-XI. yüzyıllarda) manastır inşa edilmiştir⁷. Manastıra ait bir çan kulesi ile zangoç odası da buraya sonradan ilave edilmiş olmalıdır. Böylece manastırın güvenliğini sağlamak amacıyla etrafı çevreleyen kale duvarları da Ortaçağlarda yeniden düzenlendiğinden ortaya, kale-manastır kompleksi çıkmıştır.

Kale-manastırın yaklaşık 150-200 m. güneydoğusunda, Zivin Dağı'nın yamacında küçük bir **şapel kalıntısı** daha bulunmaktadır⁸ (Foto.4).

Köyün içerisinde; duvarlarının bir kısmı ayakta, bir kısmı özel mülkiyete geçtiğinden temel izleri üzerine ahır yaptırılmış olan bir **kilise kalıntısı** daha vardır⁹ (Foto.5). Üzerine sonradan özel şahıslar tarafından inşaat yapılması nedeniyle, çerçevesi tam belli olmayan kilisenin, kuzey duvarı kısmen ayakta durmaktadır.

Bu yazının asıl konusu, Hovak Köyü'ndeki bir **kale-şato**'dur (Foto.6). Bugünkü köy yerleşiminden 3 km. kadar güneydoğuda, Akdağ'ın eteklerinde, vadiyi ikiye bölen Çatak Deresi'nin 50 m. kadar güneyinde yükselen yamaç üzerinde, dik kayalık bir zemine oturtulmuş olan kale-şato, çevreye hakim ve stratejik bir noktadadır. Arkasını güneydeki yüksek tepeler ve çam ormanı ile güvenceye almış, kuzeye bakan seyirlik kısımlarıyla da kuzeyde yer alan köyü,

⁶ Bu kilisenin tanıtımı için bkz. H. GÜNDOĞDU-v.D., **A.g.e.**, s.70.

⁷ Kale-manastır olarak tanımlanan bu kalıntılar için bkz. H. GÜNDOĞDU-v.D., **A.g.e.**, s.61 v.d.. Buradaki şapel içerisinde yer yer fresko izlerine rastlanmıştır.

⁸ Bu şapel için bkz. H.GÜNDOĞDU-v.D., **A.g.e.**, s. 68; Anonim , **Oltu**, Ankara 1990,s. 149.

⁹ H.GÜNDOĞDU-v.D., **A.g.e.**, s.70.

vadinin doğu ve batı yanlarını tarasut altında tutan konumu ile, Ortaçağ şatolarının tipik özelliklerini yansıtır.

Önündeki vadi tabanından yaklaşık 50 m. yükseklikteki kayalıklardan istifade edilerek konumlandırılmış olan yapının giriş cephesi, güneye bakmaktadır (Foto.7). Giderek yükselen yamaçta oluşturulmuş küçük bir düzlüğe açılan, yaklaşık 25 m. yükseklikteki ana girişin bulunduğu güneye bakan ön cephe, nişlerle teşkilatlandırılmış, yanlardan da iki kule ile takviye edilmiştir.

Girişin bulunduğu kapı nişinin önüne sonradan, muhdes bir duvar ve açıklık eklenmiştir. Bunun gerisindeki açıklığın tam üstünde, ilk ve ortaçağlarda şatoya gelen davetsiz misafirler için, ardıç ağaçlarından, üçgen biçiminde, çıkıntılı savunma menfezleri oluşturulmuştur. Düşmanları için bu üçgenlerin arasında kızgın yağ dökmek amacıyla oluşturulan bu delikler, bölgedeki birçok kale-şato da bulunmaktaydı¹⁰. Bu savunma düzeneğinin, batı cephenin 20-22 m. yükseklikteki üst kesimlerinde de uygulanmış olduğu dikkat çekmektedir (Foto.8). Doğu duvarlar tamamen yıkıldığı için yağ dökme menfezlerinin bu cephede bulunup bulunmadığı hususunda bilgimiz yoktur. Ancak bu kısımlarda da olması gerektiği kanısındayız.

Genel anlamda çok harap ve üst örtüleri tamamen yıkılmış olan yapının oldukça fonksiyonel bir biçimde inşa edildiği, ancak son birkaç yıl içinde yöredeki illegal define arayıcıları tarafından da hızla tahrip edildiği anlaşılmaktadır¹¹.

Arazi eğiminden kaynaklanan bodrum üzerinde, iki katlı bir düzenlemeye sahip olduğu anlaşılan kale-şato'nun güneye bakan cephe ortasındaki niş içinde yer alan 1 m. genişliğindeki dar kapısından sonra bir antreye ulaşılmaktadır. Antrenin iki yanında yine basık bir kapı ile girilen üçer metrelik çapa sahip birer kule bulunmaktadır (Çizim 2, Foto.7). Kuleler tam dairevi olmayıp, düzensiz, yuvarlak şekle sahiptirler (Foto.9). Zeminden itibaren yaklaşık 1 m'lik kısmı yığıntılarla dolmuş olan kulelerin duvarlarının alt kısımlarında yukarıdan atılacak lağım ve şarapnel parçalarından korunmak amacıyla dörder adet kör niş (siper) açılmıştır. Kulelerin 5 m. kadar yüksekliğinde, ikinci kata ait ahşap giriş yuvaları, burasının

¹⁰ Yöredeki kale, hisar ve savunma kulelerinin giriş kapıları üzerinde benzer şekilde kızgın yağ dökme menfezleri için bkz. H. GÜNDOĞDU-v.D., **Kaleler Kuleler Kenti Ardahan**, Ankara 2000, s.62,82,91 (Şeytan Kalesi, Kinzi Kalesi, Kalecik Kalesi v.d.). Ayrıca H.GÜNDOĞDU-v.D., **Tarihi Kalıntıları İle Çıldır**, Ankara 2001, s.60 v.d., 67.

¹¹ Yapıyı incelemek amacıyla ilkin 2001 yılında, ikinci olarak da Temmuz 2005'te Hovak'a gittiğimizde, yapıda hayli tahribat olduğu görülmüştür. İkinci gidişimizde, büyük yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK ve Yusuf PARLAK'a gösterdikleri kolaylık ve katlandıkları zahmetten dolayı teşekkür ederim.

çok katlı sisteme tabi olduğunu göstermektedir. Bu kata ait nişler açıklık (mazgal pencere) haline dönüşürken, sayıları da beşe çıkmıştır (Foto.10).

Giriş koridorunun doğuya yönelen ucunda, eski burç kalıntısı içinde yer alan bir bodrum, bodrumun üstünde de birinci katın varlığına işaret eden giriş izleri görülmektedir. Bunun üzerindeki giriş izleri de daha üstteki diğer katlara işaret etmektedir. 2001 yılı yaz aylarındaki ilk incelemelerimiz sırasında doğu duvarın önemli bir kısmı ayakta idi. O tarihte bodrum kattaki bir hücrenin dört yan duvarında tarafımızdan tespit edilmiş bulunan yaklaşık 50x50x50 cm. boyutlarındaki çok sayıda nişin, hazine saklamak amacıyla bu muhkem katta inşa edildiği anlaşılmaktadır¹². 2005 temmuz ayındaki incelemelerimizde doğu duvarın yıkılmasıyla bu nişlerden maalesef hiç iz kalmamıştır.

Orta avlunun iki yanı, giriş cephesi yüksekliğinde duvarlarla çevrilidir. Ancak burada 1.ve 2. katlara işaret eden, bilinmeyen bir tarihte yangında tahrip olmuş ahşap giriş kalıntıları ve yuvaları bulunmaktadır. Avlunun solundaki (batı) bir hücrenin bütün duvarlarının girişlemeli olduğu anlaşılıyor (Foto.11).

Orta avlunun kuzeybatısında yaklaşık 8x10 m. boyutlarında dikdörtgen bir alan, bodrum üzeri iki kat olarak düzenlenmiştir. Aralarındaki ahşap giriş yuvaları da burasının kuzeydeki manzaraya açık seyirlik pencereleriyle, bodrumla birlikte üç kat düzenlemeli olduğu kanaatini vermektedir. Kuzeydoğu köşede de 3x2.5 m. boyutlara sahip bir alan, kuzeydeki vadiye bakıyordu (Foto.12).

Malzeme olarak iri çakılların kireçle karışımından meydana gelen dolgu harcı ile tutturulmuş dere taşının kullanıldığı bina inşası, yüksek ve kalın duvarlarıyla dikkat çekmekte, yapıda hemen hemen hiç kesme taş kullanılmamıştır.

Gözden geçirmiş olduğumuz Hovak'ta yer alan bu yapı; her şeyden önce şato-kale şeklinde inşa edilmiş bir ikamet ve savunma yapısıdır. Kaynağı tarihin derinliklerine inen feodal yaşama biçiminin en önemli temsilcilerindendir. Geçmişte bu tür yapılar; sağlam, kayalık zeminler üzerinde korunmaya müsait şekilde, çevre hakimiyetini sağlamak, gözdağı vermek, yöredeki dini ve sosyal hayatın bazı önemli işlevlerini yerine getirmek amacıyla inşa edilmişlerdir. Çeşitli yörelerde İlkçağlardan Ortaçağların sonuna kadar bu tür yapıların inşa edildiklerine tanık olmaktayız. Özellikle bu yöre M.Ö. I. binden itibaren Tavoklar (Dağ-ok'lar) tarafından iskan edilmiştir. Günümüzde buraya çok yakın olan ve Artvin'in

¹² Buradaki nişlerin daha küçük boyutlu bir mekanda ve çok sayıda açılmış olması, bizi böyle bir kanaate götürmüştür. Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'nde bulunan çok sayıda nişin böyle bir ihtiyaç için yaptırıldığı bilinmektedir. Bkz. E.H. AYVERDİ. **Fatih Devri Mimarisi**, C.IV, İstanbul 1974, s.721 v.d.

Yusufeli ilçesine bağlı Tavusker (Tav-asker= Dağ-asker= Çataksu) Köyü'nde adını bu Türkçe kökenli kelimedenden almış olup yöreye Osmanlı kaynaklarında Tav-eli (Dağ-eli) denilmektedir.¹³

M.Ö.V. yüzyılın sonları IV. Yüzyılın başlarında on bin kişiden ibaret ordusuyla Sard'dan çıkarak tüm Anadolu'yu kat eden Pers ordusu, öncelikle Babil'e, Ninova'ya ve Kunaksa'ya uğramış, oradan da kuzeye yönelmiş, Doğu Anadolu'dan geçerek Trabzon'dan denize ulaşmış ve İstanbul'a dönmüştür. Babil-Trabzon arasında bin bir güçlkle ordusunun geri kalan kısmı ile Doğu Anadolu'nun çetin kış şartlarıyla mücadele ederek Tavok bölgesinden geçmiştir¹⁴. Bu orduda bulunan ve geçtikleri yerleri, yolları, insanları, savaştıkları beldeleri bir bir tanıtan Ksenophon, kaleme aldığı "On binlerin Dönüşü" adlı kitabında bu yöreden geçerken, buralarda yaşayan halkla ilgili intibalarını da anlatmaktadır.

Milattan önceki VIII-VII. yüzyıllarda Orta Asya'dan batıya doğru göç eden Saka (İskit)'ların bu yörelere gelip yerleşmeleriyle ilgili görülen Tavoklar, kelime anlamı bakımından Türkçe Dağ-Ok'lar (Tavusker-Dağ askeri), geleneksel olarak da bölgeye daha sonra gelen Kıpçaklarla birlikte bu yörede uzun süre yaşamışlar ve Orta Asya bağlantılı Türk kültürü'nün ayakta kalmasını sağlamışlardır.

Önemli istilalar karşısında yerleştikleri bölgenin kaçıp savunmaya müsait olması nedeniyle yöre halkı, fazla yer değiştirmeye gerek kalmadan çevrelerdeki kuvvetli devletlere bağlı kalmışlar, böylece uzun süre geleneklerini ve özelliklerini kaybetmemişlerdir.

İnançları gereği öncelikle şamanist, şusevi, hıristiyan ve daha sonra da islam dini çerçevesinde faaliyet gösteren bu topluluklar, Kafkasların batı uzantısı içerisinde XVIII. yüzyıl ortalarında yörede konuşulan 80'e yakın dil ve kültürün temsilcileri idiler. İran (Fars), Kıpçak, Noyan (Moğol), Kazak, Oğuz, Ermeni, Gürcü, Rum, Yahudi ırk ve dinlerine mensup olan bu insanların hakim unsurları, Kıpçak ve Oğuz idiler.

Milattan önceki asırlarda karışık din ve inançların tesirinde kalan yöre halkı, daha sonra Roma ve Bizansın etkisiyle hıristiyanlığı benimsemişlerdir. Bu din çerçevesinde bölgede sanat ve kültür alanında dikkat çekici eserler, manastırlar, kiliseler, kaleler inşa etmişlerdir.

¹³ M.F.KIRZIOĞLU, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1990, s.158 v.d.;Ay.yz., *Kıpçaklar*, Ankara 1992, s.198.; E. HONİGMAN, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (Terc. F. Işıltan), İstanbul 1970,s.156 v.d.

¹⁴ KSENOPHON, *Anabasis, Onbinlerin Dönüşü*, (Çev. T. Gökçöl), İstanbul 1985.

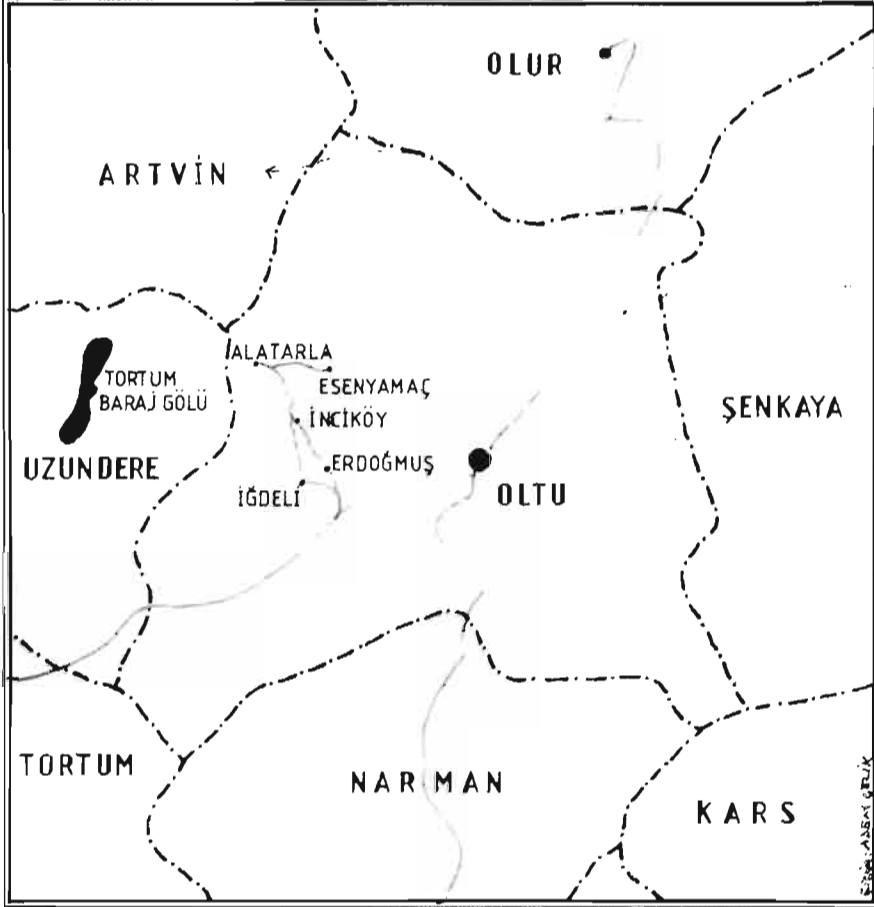
Yöreye müslümanlar tarafından yapılan fetih hareketleri sırasında Emevi ve Abbasi döneminde islamiyetle tanışan halk, kısmen müslüman olmuşsa da Bizansın kanatları arasında hıristiyanlıklarını bir süre daha devam ettirmişleridir.

Müslüman Oğuz ve Selçukluların XI. Yüzyılda yaptıkları fetihler yöre halkının bu din çerçevesindeki faaliyetlerine hız vermiştir. Ancak XIII-XIV. Yüzyıllarda Türk unsurları ile hıristiyan ve Moğol unsurlarının hakimiyet kavgası uzun süre devam etmiştir.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde büyük ölçüde Osmanlıların buralara hakimiyeti ile yörede hem İslamiyet güçlenmiş, hem de Türklerin yaşama biçimi ve kültürleri dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır.

Son söz olarak XII-XV. Yüzyıllar arasındaki feodal yaşama biçiminin yansımaları olarak görebileceğimiz ve Türk unsurlarınca yaptırılmış şato-kale türü yapılar yörede yaygınlık kazanmıştır.

HARİTA

OLTU VE ÇEVRESİ

Çizim : 1 - Oltu ve Çevresini Gösteren Harita

Cizim : 2 - Kale- Şato'nun Gravür Tarzı Bir Yorumu (A. Çelik).

Resim : 1 - Hovak'ın Yer Aldığı Vadi ve Kale-Şato

Resim : 2 - Kilise Deresi Mevkiindeki Kilise Kalıntısı

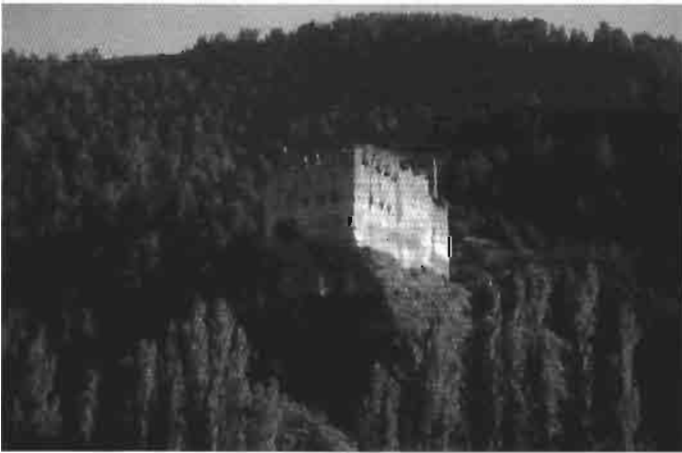
Resim : 3 - Kale-Manastır Kompleksi (Doğudan)

Resim : 4 - Kale-Manastır Yakınındaki Kilise Kalıntısı

Resim : 5 - Köydeki Kilise Kalıntısı

Resim : 6 - Kale-Şato'nun Köyden Görünüşü

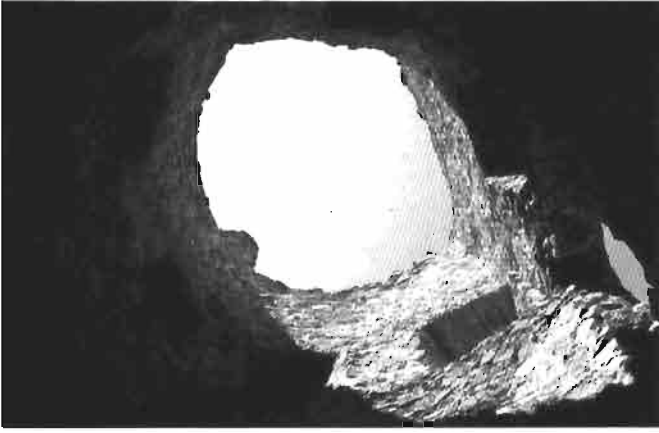
Resim : 7 - Kale-Şato'nun Giriş Cephesi, Geride Köy ve Zivin Dağı

Resim : 8 - Kale-Şato'nun Batı Yönündeki Savunma Gereçleri

Resim : 9 - Girişin İki Yanındaki Takviye Kulelerinden Batıda Olanı

Resim : 10 - Kulenin Üst Bölümü

Resim : 11 - İçerdeki Kat Sistemi

Resim : 12 - Kale-Şato'nun Kuzey Kısmı